

költene reklámra. Ennek a terhére tehát adhatnának egy nagyobb összeget.

Pár napon belül 50 000 Ft-ot át is utaltak társaságunknak, amiből fedezni tudtuk a nyomdai előleget, a többit pedig a könyv eladásából.

Dénes ebben is segített. Nemcsak szerette a török kultúrát, de másokkal is meg akarta ismertetni. Megvett hát 50 db könyvet és a cég előljárói az újévi jutalom mellé kaptak a „Szabadulás” című könyvből is egy-egy példányt. Később Dénes örömmel újságolta nekem: „Tudod Lászlókám, milyen sikere volt ennek a könyv akciónak? Többen jöttek hozzám és elismerésüket fejezték ki ezért a jó ötletért.”

Mint mondtam, nagyon elfoglalt ember volt. Elnöke volt a Magyar Energetikai Társaság Erőművek Tagozatának és tevékeny tagja az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesületnek, de részt vett a BME posztgraduális képzési programjában is. Sokoldalúságát bizonyította, hogy műszaki ember léte-re lelkes tagja volt a Kőrösi Csoma Társaságnak, no és a Magyar-Török Baráti Társaságnak is. A török ügyek iránti érdeklődését növelte, hogy több erőművet is építettek Törökországban, például Zonguldak mellett és Cipruson is. Jelenleg pedig Kárgálnál épül egy erőmű az ERÖTERV és a TRANSELEKTRO közös vállalkozásában. Ismeretes, hogy nem voltak problémamentesek ezek a beruházások, hisz egy ilyen erőmű építésében több cég is részt vesz, és ha valami nem megy előírászerűen, jön a vég nélküli vita, kit terhel a felelősség. Egyszer mesélte, hogy többször is Törökországba kellett utaznia, mert az ERÖTERV által tervezett kazán nem hozta a kívánt paramétereket. Nem ám — mert mint kiderült — nem az előírt minőségű szénrel fűtötték.

Az ilyen és hasonló gondok mellett meg kellett szerveznie a közelmúltban a vállalat átköltöztetését is. Hosszú évek óta a Széchenyi rakparton volt a vállalat székháza, de az ÁVÜ úgy gondolta, hogy egy dunaparti épületet jól lehetne értékesíteni, ezért innen máshova kellett költözniük. Több mint két évig tartott a huza-vona, amíg végre a Boráros tér melletti új épületbe költözött át a cég. Elképzelhető mennyi tárgyalással, vitával, idegfeszültséggel járt ez az akció. És régi székházuk azóta is gazdátlanul, üresen áll...

Aztán a privatizálás: egy német cég megvette volna az ERÖTERV-et, de Dénes nem akarta, hogy egy prosperáló cég teljesen idegen tulajdonba kerüljön. Felelősséget érzett négyszáz fős szakembergárdája iránt is, akik esetleg utcára kerülhetnek egy elhibázott lépés miatt. Bárcsak többen lettek volna ebben az országban, akik így gondolkodnak! A helyzet egyre szorítóbbá vált.

In memoriam Szluha Dénes

Dénessel a Kőrösi Csoma Társaság ülésein találkoztam először a nyolcvanas évek közepén. Dávid Gézától tudtam meg, hogy törökül is tanul. A Magyar-Török Baráti Társaság lelkes alapító tagja volt 1989 őszén. Elfoglalt mérnökember, vállalati vezető volt, mégis megjelent minden ülésünkön, rendezvényünkön. Közelebbi barátságba 1990 októberében kerültünk, amikor mindketten a Mikes Kelemen születésének 300. évfordulója alkalmából társaságunknak az irodalomtörténetekkel közösen rendezett rodostói emléktúráján és emlékkonferenciáján vettünk részt.

Rodostói látogatásunk idejére esett Erdoğan Erken úr tiszteletbeli konzulként való beiktatása. Az ünnepség előtt Dénessel és Puskás Lacival Erdoğan beyhez látogattunk. Erdoğan bey a tőle megszokott nyugodtsággal készült a beiktatásra. Megmutatta a frissen berendezett irodát. A felesége, Nursen hanım magyar zászlót varrt, vagy igazított. Mellette maradtam, talán fogtam a zászlót és úgy segítetttem. Meghatott, ahogyan a török asszony a magyar zászlót varrta. Dénes és Laci Erdoğan bey-jel beszélgettek. Dénes elegáns volt, csokornyakkendőt viselt. Füstöltgött kezében a cigarettát, török módra teát kortyolgatott. Török beszélgetésük — ahogyan visszaemlékezem — kicsit vontatottan indult, majd Dénes egyre magabiztosabb lett, egyre könnyebben jöttek szájára a szavak. Dénes arca vidám volt. Élvezettel formálta az újabb és újabb török mondatokat. Olyan volt, mint aki sikeres érettségi vizsgát tett. Erdoğan bey jól eső meglepődöttséggel nyugtáztta, hogy Dénes milyen jól megtanult törökül. A beszélgetés közben Dénes időnként rá-rá pillantott a készülő zászlóra, amelyről tudtuk, hogy hamarosan kitűzik Erdoğan bey erkélyére. Dénes kicsit más irányba fordulva pedig a rodostói öblöt látta. Úgy éreztük, habár senki nem mondta ki, hogy a jelen ismét találkozik a múlttal. Nemzeti színeinkkel tisztel-

günk a Rákóczi-emigráció magyarjai, s minden török földre jutott magyar bujdós és emigráns előtt. A beiktatási ünnepségen ezt a szónokok ki is mondták. Az a félóra azonban, amit Dénessel és Lacival Erdoğan bey és Nursen hanım társaságában eltöltöttünk a zászlóvarrás közepette csak a miénk volt.

Dénessel ezt követően közel másfél évig alig találkoztam. 1992 őszét követően, miután a históriát felváltottam a diplomáciával, számos alkalommal Dénes segítségét kértem. Nagy türelemmel magyarázta el nekem a poszt-szovjet energetikai rendszerek lényegi elemeit, segített abban, hogy ezekhez új csatlakozási pontokat találjunk. Örültem, hogy részt vett 1993 áprilisában a Kelemen András külügyi államtitkár vezette közép-ázsiai körúton, amelyen Közép-Ázsia politikánk alapjait kívántuk megvetni. Olyan világ tárult fel előttünk, amelyet csak leírásokból ismertünk. Dénessel arra kerestük a választ, mi maradt meg az ősi török gyökerekből, s miként hántható le az ősi keleti szerkezetről a poszt-szovjet burok. Dénes eredményes tárgyalásokat folytatott a kirgizekkel. Tervei voltak, hogy vállalata bekapcsolódjon az ottani projektumokba. A legutolsó kirgiz anyag számára Torma József barátunktól, almati és biskeki nagykövetségünkől már halála után érkezett meg.

Dénes kitartóan dolgozott azon, hogy a magyar energetikai ipar mind szorosabb kapcsolatba kerüljön a törökországi és a közép-ázsiaiakkal. A törökséghez kötődő ősi rokonságunkat, törzsszövetségünket akarta új, jövőbe vezető tartalommal megtölteni. Utolsó találkozásunkkor is erről beszélgettünk. Abban egyeztünk meg, hogy Dénes telefonon hív. A telefon azonban nem csengett. Nem értettem mi történt, mert Dénes ígéreteit mindig pontosan betartotta. Tragikus halála volt erre a szomorú válasz.

Hóvári János

Végül is sikerült úgy megoldania a privatizálást, hogy a vállalat egy hányadát az IVO International nevű finn cég vette meg, de egy része magyar kézben maradt.

Dénes utolsó útján Finnországban tartózkodott, ahol zaklatott és fárasztó napok álltak mögötte. Az utóbbi pár év rendkívüli megpróbáltatásai, küzdelmei mellett ki tudja, talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy erről az útról már nem térhetett vissza.

Vallási, világnézeti kérdésekről ritkán beszélgettünk egymással, de tudom, hogy Dénes vallásos, hívő ember

volt. Olyan, aki az erkölcsi elveket tetteiben valósította meg. Most, hogy eltávozott közülünk, nem őt kell sajnálni. Reméljük, hogy hite szerint olyan világban van, ahol nincs gyötrődés, bánat és szenvedés. Nem őt kell tehát sajnálni, hisz egyszer mindannyian elmegyünk innen. A vesztesek mi vagyunk, akik szerettük, becsültük őt, és most már kénytelenek vagyunk nélkülözni derűt és vidámságot sugárzó egyéniségét, akik végérvényesen szegényebbek lettünk nélküle.

Puskás László

Március 1-jén a törökországi Török-Magyar Baráti Társaság koktéllal egybekötött fogadást adott az ankarai magyar nagykövetség, a magyar kolónia, valamint a Magyarországgal üzleti vagy hivatali kapcsolatban álló, illetve Magyarországra iránt érdeklődők egy köre számára.

A rendezvényen üdvözlő szavakat mondott Anıl Çeçen, a Török-Magyar Baráti Társaság elnöke, valamint Şerif Baştav professzor, a társaság alapító tagja, a törökországi hungarológiai tanulmányok kiemelkedő művelője.

A magyarok nevében a magyar nagykövet, Kéry György válaszolt. Ennek során átadta a Magyar-Török Baráti Társaság üdvözlését és jókívánságait is.

Köszönetet mondott azért az érdeklődésért, segítségért és önzetlen munkáért, amelyet a társaság a Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság baráti kapcsolatainak és kölcsönösen előnyös együttműködésének fejlesztése terén fejtett ki.

Hangoztatta: a magyar és a török népet olyan történelmi barátság köti össze, amely a legrégebbi, számos történelmi kapcsolat alapján rokonságot is jelent. Emellett kapcsolataink alakulása szempontjából meghatározó, hogy a Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság is azonos értékeket vall és azonos vagy hasonló célokat követ. Ez mutatkozik meg politikai intézményrendszerünk szellemében és működésében, gazdasági berendezkedésünk átalakításának irányában, valamint kulturális, szellemi törekvéseink hasonlóságában is. E kedvező tényezők lehetőséget és felelősséget is jelentenek mindazok számára, akiknek hivatásuk a magyar-török kapcsolatok ápolása.

Államközi kapcsolataink kedvezően alakultak. Az utolsó nagyobb mérföldkö kapcsolatainkban Süleyman Demirel elnök magyarországi hivatalos látogatása volt. Kifejezte és erősítette a két nép, a két ország, a két állam között működő baráti szálakat, amit demonstrált a barátsági alapszerződés aláírása is. A Szigetváron felállított Nagy Szulejmán emlékmű mutatja, hogy valaha harcoltunk egymással, ma tiszteljük egymást és barátok vagyunk.

A hivatalos kapcsolatok, amelyek számára az elnöki találkozó meghatározó jellegű volt, folytatódnak. Ez a hónap, amely a Török-Magyar Baráti Társaság rendezvényével kezdődik, a baráti együttműködés szellemében folytatódik. Március 15-én egy kisebb ünnepség keretében megemlékezünk az 1848-as magyar forradalomról, majd 16-án az ankarai magyar kolónia megkoszorúzza Kossuth Lajos emlékházát Kütahyában. A következő hetekben több magyar delegáció érkezik Törökországba és tárgyalásokat folytat a magyar-török energetikai együttműködésről, ipari együttműködésről, egy harmadik pedig várhatóan aláírja a magyar-török kulturális együttműködési munkaprogramot. A hónap végén magyar filmnapok megrendezésére is sor kerül egy művészdelegáció részvételével. Folynak a magyar-török szabadkereskedelmi megállapodás véglegesítő tárgyalásai. Április elején török küldöttség látogat Budapestre és más magyar városokba kereskedelmi és ipari kapcsolatfejlesztés céljából. Azt követően Ankarában lesznek magyar-török külpolitikai konzultációs tárgyalások.

A baráti társaságok tevékenysége mindkét országban megfelel a kormányok politikájának. Ezek akkor tudnak iga-

zán hasznos tevékenységet kifejezni, ha segítik egymás megismertetését és segítik a kölcsönösen előnyös együttműködések kialakulását és folytatását. Ebben a munkában hagyományosan nagy tere van a kulturális és a tudományos ismeretterjesztésnek, de növekvő szerepe van a gazdasági, idegenforgalmi, turisztikai és egyéb ismeretterjesztésnek is. A két ország és a két nép közötti kialakult és szélesedő kapcsolat számára szükség van azokra az ismeretekre, amelyekkel a baráti társaságok tagjai rendelkeznek.

Magyarország ankarai nagykövetségén a magyar nemzeti ünnep alkalmából 1996. március 15-én rendezett fogadáson a török-magyar kapcsolatok területén kifejtett munkássága elismeréseképpen İhsan Tunçoğlu kütahyai újságírónak Magyarország ankarai nagykövete, Kéry György kitüntetést adott át.

Mint ismeretes, Magyarország és a nemzeti hősi, Kossuth Lajos számára otthont adó Kütahya városa között különlegesen jó kapcsolatok alakultak ki.

A „török-magyar barátság élő dokumentuma”, a kütahyai Kossuth-ház, amelynek helyreállítása idején İhsan Tunçoğlu a kütahyai önkormányzatnál töltött be tisztséget.

Tunçoğlu, aki jelenleg a Dumlupınar Egyetem tanára és a Kütahyai Újságírók Szövetségének elnöke, újságíróként helyi újságokban publikál és fontos szerepet játszik a Kütahya testvárosában, Pécsen működő egyetemmel való partnerkapcsolatok fejlesztésében is.

Macaristan'ın millî bayramı nedeniyle 15 Mart 1996'da Ankara Büyükelçiliği tarafından düzenlenen resepsiyonda gazeteci İhsan Tunçoğlu, Türkiye ve Macaristan arasındaki ilişkilere yaptığı katkılardan dolayı Büyükelçi György Kéry tarafından özel madalya ile ödüllendirildi.

Bilindiği gibi Macaristan ve millî bir kahraman olan Lajos Kossuth'un sığındığı Kütahya şehri arasında çok özel ilişkiler bulunmakta olup, Kossuth'un burada kaldığı ev gazeteci Tunçoğlu'nun Kütahya Belediyesi'nde görevli olduğu dönemlerde "Türk-Macar dostluğunun yaşayan belgesi" olarak çok güzel korunmuş ve restore edilmiştir.

Halen Dumlupınar Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışan ve Kütahya Gazeteciler Cemiyeti başkanı olup yerel gazetelerde yazan Tunçoğlu, Dumlupınar Üniversitesi ve Kütahya ile kardeş şehir ilan edilen Pécs Üniversitesi arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde de büyük rol oynadı.

Történész szemmel Nagy Szulejmán koráról

Gál Tímea: Szép kiállítás könyvet tartok kezemben. Borítóján egy Nagy Szulejmánról készült európai metszet részlete, amely félprofilban ábrázolja az uralkodót, kissé enyhítve orrának görbességén. A kötet címe: Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent. Az ELTE Török Tanulmányi Intézetének közös kiadványát Dávid Géza és Fodor Pál szerkesztette: Velük beszélgetünk a könyv tartalmáról, közreadásának céljáról és megszületésének körülményeiről. Kezdjük az utóbbival: hogyan jött létre a kötet?

Dávid Géza: Az eredeti elgondolás egy szűk körű szimpózium szervezése volt a Nagy Szulejmán és kora kiállítás megnyitásával egyidejűleg. Örültünk volna annak, ha a Magyar-Török Történész Vegyesbizottság török tagozata és néhány szomszéd országbeli kolléga el tudott volna jönni, s miként az Amerikában, Londonban és Párizsban is történt az utazó tárlat ott-tartózkodásakor, elmondhattuk volna legújabb kutatási eredményeinket egymásnak, amelyeket aztán nyomtatásban is közre akartunk bocsátani. Sajnos az 1994-es választások utáni bizonytalanságok közepette a pénzügyi fedezetre kapott előzetes ígéretek lassan konkretizálódtak, s amikor végül Kubovics Imre államtitkár úr értesített arról, hogy terveinket a minisztérium ténylegesen támogatja, a konferenciát már nem lehetett megrendezni. Ekkor döntöttünk úgy Fodor Pállal, hogy egyfajta „eszmei szimpózium” keretében meghívunk néhány külföldi és magyar kollégát, s igyekszünk egy tematikus kötetet összeállítani, amely főleg a táján értelmezett Szulejmán kor (azaz a 16. század) katonai és diplomáciai kapcsolataira koncentrál.

Gál Tímea: Volt-e még valamilyen más motiváció is a magyar szerzők felkérésekor?

Fodor Pál: Feltétlenül népeszerűsíteni kívántuk azon nem turkológus kollégáink eredményeit, akik elsősorban

magyar oldalról vizsgálják a korszakot, munkáik többnyire csak magyarul jelennek meg, s ha netán idegen nyelven is, akkor olyan fórumokon, amelyeket a turkológusok általában nem olvasnak. Szakály Ferenc Nándorfehérvár 1521. évi elfoglalásáról szóló nagylélegzetű tanulmánya tartozik ebbe a csoportba, illetve Barta Gábor rendkívül izgalmas összeállítása az 1526-1528 közötti délvideki hadi eseményekről, amelyek főleg a velencei Sanuto hihetetlenül adatgazdag krónikája és más okmánytárak alapján rekonstruálhatók.

Gál Tímea: Szóljunk még pár szót a többi dolgozatról is!

Dávid Géza: Sorrendben haladok, bár így magunkon kell kezdenem. Fodor Pállal az 1512-1514 közötti diplomáciai kapcsolatokat tekintettük át. A tanulmányhoz az adott apropót, hogy Borsa Gedeon egy nürnbergi könyvtárban latin nyelvű levélre bukkant, mely I. Szelim szultán békefeltételeit tartalmazza 1514-ből. Az ő lekötölező szívességéből használhattuk ezt a dokumentumot, amelyhez szerencsésen társult két Isztambulban őrzött irat, amelyeket viszont Ulászló király, illetve I. Miksa császár küldött, s amelyek csak korabeli török fordításban maradtak ránk. A dokumentumok közreadásán kívül igyekeztünk részletes képet adni a magyar és a török diplomácia korabeli törekvéseiről és lehetőségeiről is.

Hallatlan munkabírású és a nemzetközi szakirodalomban is kiválóan tájékozott kedves isztambuli barátunk, Feridun Emecen egy olyan tanulmányát engedte át közlésre, amely a Belgrád ostroma utáni időkben a térségből Gelibolu (Gallipoli) környékére való népesítés átcsoportosításáról szól, s az érintett emberek sorsát a török szandzsák-összeírások segítségével kíséri végig.

Hegyí Klára a magyarországi török haderő nagyságát határozta meg minden eddigi becslésnél pontosabban hatalmas, nagyrészt eddig publikálatlan anyaggyűjtésre támaszkodva. A kérdés nehézsége az: ritkán lehet egyidejű adatokat találnunk a várvédő, illetve a tá-

már-rendszer keretében kiállítandó katonák számáról. Közel azonos évekből származó értékekből igen körültekintően rekonstruálta a teljes hadi potenciált.

Ágoston Gábor, aki pár éve fordult igen nagy lendülettel a hadtörténeti témák felé, ezúttal a magyarországi hadianyagellátás kérdései körül időzik, különös tekintettel a budai löpőmalomra és annak nyersanyagszükségleteire.

Fodor Pál: Claudia Römer, a bécsi Orientalista Intézet docense, az ottani Nationalbibliothek anyagából tett közzé egy iratot, amely az egyik budai dzsámi, az egykori Szent-György templom műezsinjének és devrhánjának (korán-recitálójának) kinevezését tartalmazza, a tőle megszokott gondossággal.

Szellemes a zágrábi Nenad Moacanin cikke. A jeles 16. század végi krónika, Gelibolulu Musztafa Ali leírásából indul ki, amely a pozsegi dzsár, Mehmed elképésztő gazdagságáról regél. Emecenhez hasonlóan ő is a szandzsák-összeírások tanúságát hívja segítségül, amelyekben az illető nevén többek között egy házat találni Pozsega belvárosában, valamint néhány majorságot a környéken (amelyek egy része gyermekei tulajdonában volt). A végső konklúzió a dolog jellegéből fakadóan kissé bizonytalan, de többek között megtudjuk, hogy az illető komoly gesztenye-ültetvényeket mondhatott magának.

Ivanics Mária, aki az erdélyi-krími kapcsolatok legjobb szakértője, további dimenzióval tágitotta kötetünket. Az általa fellelt Báthory Zsigmond és II. Gázi Giráj kán közti 1598-as szövetségtervezet publikálásán kívül alapos elemzést is adott a korabeli viszonyokról.

Gál Tímea: A kötet végén 12 oldalas index található. Rengeteg olyan helynévvel, amely a mai magyar olvasó számára teljesen ismeretlen. Ugyanakkor a legtöbb magyar helynév mellett ott találjuk korabeli török alakját. Milyen elveket követtetek a kötetben belül és az indexnél?

Dávid Géza: A hónapokon át tartó szerkesztési, nyelvi ellenőrzési és az ebből fakadó újragépelési munkák miatt őszintén szólva már nagyon erőink végénél tartottunk, amikor a mutató még hátravolt. Legszívesebben elhagytuk volna. De aztán arra gondoltunk, hány magyar s ritkábban külföldi kiadványnál bosszankodtunk már amiatt,

(Folytatás a következő oldalon!)

hogy nincs hozzá index. Így végül csak nekiálltunk. A fő gond az volt, hogy a Barta, Gábor cikkében szereplő délvidéki (ma horvátországi, szlovéniai) helynevek egy részét ő még nem azonosította, s váratlan, oly korai halála miatt ez a feladat ránk maradt, nekünk pedig komoly gondot okozott némelyikük megtalálása. Több esetben Engel Pál sietett segítségünkre, de még így is akadt néhány megoldhatatlan névalak.

Elvünk pedig az volt, hogy az egykori Magyarország területén lévő helységeknek és személyeknek a főszövegben a korabeli magyar alakokat használtuk, kissé pedagógiai céllal, mert bizony a legnépszerűbb külföldi szerzőknél is elő-előfordul, hogy Buda helyett Budapestet vagy Ofent írják, holott közben a 16-17. századról beszélnek, mások pedig nem értik, miképpen lehetett ekkor egy „belgrádi” lakos magyar nemzetiségű. A mutatóban viszont a helyneveknél minden korabeli és szükség esetén mai névalakot megadtunk, de nem törekedtünk az összes modern változat felkutatására. A személyeknél nem erőltettük a korabeli német vagy délszláv variációkat, amennyiben hunarusokról volt szó.

Gál Tímea: Nem lehetett könnyű dolgok... S van-e terv ennek az elmondástok alapján külföldi ismertségünk szempontjából fontosnak tűnő kiadói tevékenységnek a folytatására?

Fodor Pál: Glátz Ferenc, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója a legnagyobb mértékben támogatja azt, hogy e kötet nyomában évkönyvszerű idegen nyelvű sorozat induljon, amely a hódoltsági tematikán belül mindig más vezérfonalra fűződik fel. A tervezett számok közül az első anyaga többé-kevésbé összeállt, s benne főleg a végek problematikája kap helyet. Mostantól elsősorban a magyar műhelyek megismertetése a célunk, hogy nemzetközi színvonallal mérve is kiváló történelemszövegeink és turkológusaink kutatási eredményei egyre inkább hozzáférhetőek legyenek nyelvünket nem tudó külföldi kollegáink számára. S mint-hogy e kötet szerkesztésénél Dávid Gézával jól kiegészítettük és kiválóan megértettük egymást, továbbra is együtt kívánunk dolgozni.

Gál Tímea: Gratulálok a már megjelent kötethez és sok sikert kívánok a tervezett sorozathoz!

Példák a török dalok szerelmi szimbólumaira

Sipos János gyűjtése alapján

Ma már általánosan elfogadott nézet, hogy „mindennek, ami csak kapcsolatos a szexualitással, van vagy volt az egész világon egy sajátos, mindenütt azonos, ezoterikus, képes nyelve, melyben a szavak metaforikus vagy szimbolikus, de mindenképpen erotikus jelentésre tettek szert. Megjelenik ez a burkolt erotikum a folklór minden területén...”^{1/}

A magyar népdalok erotikus szimbólumairól Ács Gedeon 1849-es emigráns, aki laskói református lelkész volt és diákezeit Debrecenben töltötte, naplójából tudjuk: „...a jegyben járó polgárlányt arról lehetett megismerni, hogy vasárnap délután viola szín selyemköténnyel ment templomba. S így midőn a magyar népdal nagy hamisan ezt kérdezi: Fogtál-e már aranyhalat / Violaszín kötényt alatt? érdekesebb halászatról beszél, mint azt első tekintetre gondolnók.”^{2/}

Lükő Gábor, aki Kunos Ignác törökországi népdalgyűjtését a szerelmi szimbólika szempontjából is vizsgálta, megállapította „a hal szimbólumának a török nótákban is van szerelmi vonatkozása, de nem olyan kézenfekvő, mint a miénkben.”^{3/}

A törökországi néprajzkutatók a szövegekben rejlő, nyíltan kifejezett erotikáról és szerelmi szimbólumokról talán szándékosan nem vettek tudomást. Világosan látszik ez éppen a „hal” szimbólum félreértése és félremagyarázása során. Önkényesen a fekete-tengeri övezetbe sorolja a török folklórta Kars környékét, ahonnan a „Vízben a hal oldalt megy/Sebem ne nyissad, vér fakad” népdal kurşehiri „Vízben a hal táncol/Vérem érte dör” változatát összehasonlítva azt állítja: mivel Kurşehirnek a halászhöz semmi köze sincs, csak a rím kedvéért éneklék az első sort (!). Majd megállapítja, hogy az Égei- és a Földközi-tenger mellékén halászat van, még-sincs halászdal. Oka az, hogy a halászat harmad-negyed rangúak munkalehetősége, és ez nem teszi lehetővé a halászdalok születését.^{4/} Itt nincs módomban a török okfejtést cáfolni, csak egy példát akartam adni a sok közül egy erotikus kép szándékos és álszemérmes félremagyarázására.

Sipos János, Török népzene I. műhelytanulmányában 200 népdal szövegét és fordítását közli. Gyűjtött szövegei számomra hitelesebbek, mint a különféle török kiadványok népdal-

szövegei. Sipos János szerint „kényszerű hiányosság, hogy gyakran csak egy vagy két versszakot közöl(ök)”^{5/} pedig évtizedes hiányt pótol, amikor a török dal mellett megtalálható a magyar fordítás is.

A számomra minden tekintetben autentikus 200 népdal első két versszakában 28 népdalban első olvasásra egyértelműen jelentkezik a magyar népdalokban is hasonlóképpen kifejezett szerelmi szimbólika.

Lássunk néhányat a legszembevetőbbek közül. A magyar „Elejbe, elejbe, Pej lovam elejbe!/Be tanál ugrani, A virágos kertbe./Be tanál ugrani, Nagy kárt tanál tenni:/A szerelem bimbáját, Le tanálja törni.” A szerelem bimbaja vagy rózsafája mindig a kis kertben nyílik: ott van a szerelem helye.^{6/} Így érthető a török dal is: Beugrottam a kertbe/Hogy letörjem az olajágat... N°9., vagy amint a N°54b dal mondja: „Hennás szőlőfűrt nő a kertben, utól is érlek meg is kérdlek...”, de sokkal bővebb értelmet kap a N°66-os ének „Egy fogoly madár beült kertünkbe/Párja nincs darutól a lúdig/Mégegyszer öleljük meg egymást, tavasszal, nyáron/Talán elválnak útjaink a nyári legelőn aj szépségem!” Különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a fogoly madár (keklik) az argóban lány, fiatal prostituált, a „beült” pedig tulajdonképpen ágaz, rúdra, gallyra leszáll értelmű, rögtön világos, miért „még egyszer” ölelik meg egymást, tavasszal, nyáron, hiszen az első sor elárulja, hogy már szeretkeztek. A fogoly madár bizony „nagyon víg, sétál-gat, elmegy a társához” egy másik dalban (N°150), de a gondolatrím bizonyítja, hogy nem „vadász életkép”-ről van szó, mert a folytatás: „Az a fiú, aki este jön/Reggel betegen megy el.” Ez a fogoly madár jobban járt, mint a „repülő szív”. A N°195. dalban: „Bolond szívem fölemelkedett, hogy röpjöljön/Nem találtam olyan ágat a faluban, amire leszálljon”, vagy talán mégis megtalálja boldogságát. „Leszálltam a földre, méh lettem/Kedvesemnél édesebb mézet nem találtam.”

Megjegyzendő, hogy a török kert, szőlőskert (bağ) szónak több jelentése is van: kapocs, kötelék, kötés, csomó, amivel a felső és alsó ruhadarabokat (ing, nadrag) nyakon, illetve derékon kötik meg. Egy Elazığban gyűjtött népdal: „Bağ altına, bağ altına/Bağ-

lamis gerdan altına.” Szabadon fordítva: „Bog alá, bog alá/Bogozott ingnyak alá” bizony másféle kertről beszél, mint amire az első sor hallásakor gondoltunk. A magyarban is az „arra alá” vagy az „oda alá” mindig a nő „titokhelyét” jelöli. Jelentését pontosan megadja a Markalfról szóló régi népkönyv: „Az asszonyember igen szép a nyakánál, mint a fehér galamb, ám oda alá pedig szép fekete, mint a vakondag hű!”^{7/}

A kertben virágok, fák találhatók és mint a magyarban, a törökben is a rózsát említik leggyakrabban. Természetes ez, hiszen rózsának (gülüm) nevezi a török is a kedvesét (N°130). A „fehér rózsát begyűjtik, leszedik” N°44. énekben az otthonát férjhezmenetele után elhagyó lány panaszában fordul elő. Lehet a rózsza „pártában maradó rózsza”, a következő sorban „ki nem nyílt rózsza”, a szinonimája tehát igencsak szemléletesen árulja el, hogy nem növényekről, hanem személyekről énekel (N°81). Így hát lehet a török rózsája szűz, ki nem nyílt bimbó, házassalandó kinyílt virág, de úgy látszik van olyan legény is, aki azt éneklí: „Olyan rózsát kérek, mit más még nem szagolt/Mindenkivel kedveskedővel én mit kezdjek?”. Világos a kép, az érintetlen-nél is érintetlenebb szűzet keres (N°168). Bizonyára nem olyan lányt, akinek azt énekelte a legény: „Teletűzdelted a hajad rózsával, jácinttal/Kedvem támadt egy ágaddá válni” (N°185), és kedve megvalósulhatott.

Az ág jelentése más is lehet: „Beugrottam a kertbe/Hogy letörjem az olajágat” (N°9), a szerelem kertjében szeretkezés, mert az ifjak életében: „Fut a tűz törni zúzni/A fűzfa ágát letörni” (N°25). A bajbajutott lány jól tudja: „A házak előtt egy mirtusz/Ne nyúljatok a mirtuszhoz, érjen meg az ágán” (N°41), az „éretlenül” letört ág okozza, hogy „elégek, elpusztulok”.

A török esküvő része a menyasszony hennával festése (kına gecesi), továbbá az arc, különösen a szemöldök ívét kiemelő festés, de ez az asszonyok társaságában énekszóval, zenével megy végbe. Erről szól a N°31. dal 3., 4. sora, de amit később ír le, az már a nászészaka: „...bevetik a veteményeskeretet/Leszakítják a virágokat/Idégen földön szép leányom/A szemedet kifestik”. A vetés a termékenyítést szimbolizálja, amíg a rózsza leszakítása a magyarban is a deflorációt jelenti: to pluck a rose „elvenni szüzességét”, népdalainkban: „Kis kertemnek a végében/Rózsafa nőtt szögletében/Piros rózsza nyílik rajta/Lesz is aki leszakítja”.^{8/}

A víz, kút, forrás, a szomjúság csillapítása is erotikus jelentésű szövegekben található a török dalokban, még ha vallási fogalom is szerepel a

sorokban. A N°20b szövegéből kiderül: „Fehér keblén az élet vize forrása”, ahol az „élet vize forrása” helyen a török szövegben az iszlám szent forrásának neve, a „zemzem” szerepel, amely a Kába felkeresése mellett a mekkai zarándokút, a „hadzs” egyik fontos célja. A népdalban viszont még kielégületlen vágyat jelent a szomjazás. „...gyógyírt adott, /Fehér keblén az élet vize forrása/Ittam belőle, de nem eleget”. A N°130. dalban is a „halálos” szomjúságot csak a „kedves rózsza”, aki egyben „gránátalmafa” — tehát piros arcú gömbölyded és termékeny — szüntetheti meg. „Gyere kedves rózsám, risszöld magad/Meríts vizet a folyóból nekem/Gránátalmafáért, /Meghalok rózsámérted.” Az ilyenfajta szomjúság csillapítására a férjhezmenendő leány a bűszkesége feladása és a tisztasága elvesztése árán is hajlandó. „Én legyek a forráskút/Én legyek a forrásfő, haj/Ha zavarossá válik, hát zavarossá válik./Adjátok hozzám a kedvesemet, jaj, jaj/Ha koldulok, hát kolduljak.” (N°1499). (A forráskút, forrásfő a török szövegben pınar başı.) A népdalokban egyértelmű, hogy a török nők ugyanúgy vágyakoznak, mint a férfiak, nem kenderizik el érzelmeiket, csak költői formákban fejezik ki éppúgy, mint a férfiak. Csúfolják a mamlasz férfiakat: „A kút mellett rézedény/Merítsd a vízbe az edényt/A fiúk nagyfűlű ösvérek.” (N°19) E dalban többrétű az erotika. A vízbe merítés a magyar: „Eltörött a kutam gémje./Hogy itatok holnap délre/Szomjas a babám gulyája, Mert a gazda máshol jára” szövegű dalban is felbukkan, s itt a gémeskút vízemelő mozgása erősíti a képet; ugyanakkor a török dal esetében a kút mellett találkozó fiúknak és lányoknak szerelmeskedésre való alkalmát, hiszen van mibe meríteni (kút) és van mit (edény). A másik réteg a szójáték. A „rézedény” a mélyhangú, a „szűz” pedig a magashangú í-vel ejtett alakja a bakir-nak. Az ösvér pedig, mint nálunk a számar, a mamlasz, udvariatlan, érzéketlen ember jelzője a törökben. A N°12. dalban úgy érzem a legfülledebb az erotika: „Szívárogo a víz, szívárogo/A kövek közül/Hajolj ide, hadd csókoljam meg/A szemöldököd közét”. Ha nem az erotika kapcsolja össze az első két sort a következőkkel, akkor értelmetlen, nincs is kapcsolat.

Ilyen pedig nem létezik a népdalokban, csak nem mernek ilyen „csúnyákat” gondolni azok, akik nem tudják, hogy sokkal „pornográfabb” szövegek is találhatók minden népnél, legföljebb azok nem közzismertek. A „kövek közül” ugyanúgy hangzott az előadásban, mint a „szemöldöke közé” (kő = taş, szemöldök = kaş tájszólásban, mindkető Sipos János átirása szerint is Gasla-

rin...). Nos, eszerint „valahol” nedves-ség szívárogo, amit szeretője meg akar csókolni, s így lehetséges, hogy a szemöldök köze ott van a „szem” körül. Itt pedig a csángó kifejezés segít a megértéshez, ugyanis a „megesett szemű” leány bizony teherbe esettet jelent.^{9/}

Az asztal, a kanál és az étkezés egy másik erotikus csokor. A szerelem képes nyelvében a kanál közönséges férfi-tag jelkép, mivel „nyele” van, így például „tál, kanál nem lehet zördületlen”, a házastársak összekoccanása, „a minden lében kanál” pedig eredetileg azt jelentette, „akinek minden nő kell”. Az evés általában magát az aktust jelenti meg.^{10/} A N°168. dalban a szerelmes vágya: „Egy terített asztalt kérek, melyről még nem evett senki/Ha sorra ették már, mit csináljak vele...” Hogy a szüzességet követeli meg az kiderül egy későbbi sorból: „Mindenkivel kedveskedővel én mit kezdjek?” Így aztán a „sorra evés” hasonlít a promiszkuításhoz.

A N°151. és 152., de egy hadzsi-bektasi dal szinte azonos sora: „Az asztalon maradt a kanala” a leánykéréssel és a menyegzővel kapcsolatos. A „megterített asztal” a leány beleegyezését jelzi. Természetes, hogy az illető férfi a házban belül „evett”, aztán hagyta ott a kanálát. Több dalban is találkozunk az „átlépte (hágta) a küszöböt” képes beszéddel, melyet mi is használunk környezetünkben. A dalok megbocsátják az ifjú viselkedését, hiszen érzékeltetik, hogy a kapcsolat házassággal fog végződni.

A bemutatott példák igazolják, nem annyira szemérmes a mohamedán nép sem, mint ahogy azt az iszlám szószólói szeretnék a világgal elhitetni. Igaza van Mehmet Özbeknek, bár ő egyetlen példát sem hoz rá, hogy a török népdal-szövegekben nemegyszer „a testi szerelemnek a legmeztelenebb oldalait” látjuk.^{11/}

Adorján Imre

1/ Bernáth Béla: A szerelem képes nyelvéről ...

In: Erosz a folklórban. Erotikus jelképek a néphagyományban. Szerk. Hoppál Mihály és Szepes Erika. Bp. 1987.

2/ Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Bp. 1942. 52. old.

3/ Lükő Gábor: i.m. 50. old.

4/ Birdogan, Nejat: Notariyyla Türküleri-miz. Istanbul 1988. 30. old.

5/ Sipos János: Török népzene I. Bp. 1994. 277. old.

6/ Vargyas Lajos: Szerelmi erotikus szimbolika a népköltészetben.

In: Erosz a folklórban i.m. 27. old.

7-8/ Bernáth Béla: i.m. 61. old.

9/ Bernáth Béla: i.m. 44. old.

10/ Bernáth Béla: i.m. 41. old.

11/ Mehmet Özbek: Folklor ve Türküleri-miz. Istanbul 1975. 40. old.

Új könyvek

Két tárgyalás Sztambulban. Hieronimus Łaski tárgyalása a töröknél János király nevében. Habardanecz János jelentése 1528. nyári sztambuli tárgyalásairól. A kötetet összeállította Barta Gábor. A tanulmányokat és a jegyzeteket írta Barta Gábor és Fodor Pál. A dokumentumokat fordította Barta Gábor és Kun József. (Régi magyar könyvtár. Források, 5.) Budapest, 1996, 219 oldal.

A másfél évvel ezelőtt tragikusan korán, mindössze 51 évesen eltávozott kollégánk, a debreceni egyetem tanácskezelője, Barta Gábor ismerte legjobban a magyar történelem 1526-1528 közötti sorsfordító időszakát. „A Sztambulba vezető út” című s 1983-ban a Gyorsuló idő sorozatban kiadott könyve, illetve „Az elfelejtett hadszíntér 1526-1528. (Megjegyzések a török-magyar szövetség előtörténetéhez.)” című, a Történelmi Szemle 37/1995. kötetében napvilágot látott, sajnos már posztumusz tanulmánya jelzik lankadatlan érdeklődését a témakör iránt, s egyben mérföldkövei munkásságának.

Amikor egy kutató ilyen mélységben vizsgál valamit, akkor minden lehetséges forrást számba vesz és gondosan elemez. Ezt tette Barta Gábor is. Műveiben gyakran hivatkozott Hieronim Łaski alias Laszki Jeromos 1528-as követjelentésére, amely akkor még csak latin nyelven volt hozzáférhető Béli Mátyás, illetve E. Hurmuzaki közlésében, de amelynek kéziratosa magyar fordítása már a nyolcvanas évekre elkészült, s ezt — barátunk lekötelező szívességéből — többen is használhatjuk.

Most a kötet első kútfőjeként — végre — mindenki számára hozzáférhetővé vált ez a hallatlanul izgalmas, időnként bizony torokszorító, a diplomáciai taktikázás minden csínját-bínját magyar és török részről egyaránt felvonultató anyag. Két nagyformátumú

egyéniesség küzdelmének vagyunk tanúi. Egyikük János király követe, a lenygel származású hivatásos diplomata volt, aki könnyen váltott gazdát a keresztény fejedelmek között, de pillanathyri urát — kellő pénzért — hűséggel és leleménnyel szolgálta. A másik oldalón a tüneményes karriert befutó oszmán nagyvezír, a görög származású, rendkívül tehetséges Ibrahim pasa állt, aki veleszületett képességei segítségével — s az erő helyzetéből — győzködte ellenfelét a tárgyalások során, időnként pasa-társait is bevonva az alkudozásokba.

A másik kiadott szöveg a harmadik érdekelt fél, Ferdinánd Habsburg király valamivel később Isztambulban időző megbízottainak, Habardanecz Jánosnak és Siegmund Weichselbergernek némileg rövidebb, de tartalmában ugyanilyen fontos jelentése. Ők szintén Ibrahim pasával vívtak szópárbajt, jóval kisebb sikerrel, mint Łaski, pedig elvileg kedvezőbb alapállásból indulhattak.

A két elsőrendű forrást két kiváló tanulmány vezeti be. Barta Gábornál senki sem foglalkozott behatóbban ezek magyar és európai hátterével, János király és Ferdinánd tépelődéseivel és megfontolásaival, amelyek mindketőjüknek végül a törökkel való kapcsolatkeresésben végződtek, így aztán világos vonalvezetéssel tudta ezeket áttekinteni. Fodor Pál ezúttal is remekelt az 1510-es és 20-as évek oszmán politikai elképzeléseinek árnyalt jellemzésében, számos eddig nem sejtett összefüggésre irányítva a figyelmet. Igen meggyőzően mutatja be azokat a folyamatokat, amelyek az oszmánokat egyre inkább a nyugat (ezen belül Magyarország és a Habsburgok) elleni fellépésre ösztökélték, s amelyek a Bécs elleni 1529-es hadjárat eldöntésében szerepet játszottak.

David Géza

TÁRSASÁGI HÍREK

Süha Noyan, a Török Köztársaság budapesti nagykövete március 27-én büfé-vacsora fogadást adott a Magyar-Török Baráti Társaság tisztségviselői és több tagja számára. A fogadáson jelen voltak a nagykövetség vezető munkatársai is, Nilüfer Feyzioğlu tanácsos asszony és Necmettin Karaerkek kulturális tanácsos.

A rendkívül szívélyes vendéglátás keretében jó alkalom nyílt arra is, hogy a jelenlévők összegezzék a társaság működésével kapcsolatos eddigi eredményeket, beszéljenek a jövőbeni tervekről és a kulturális együttműködés jobb feltételeinek a megerősítéséről.

A társaság több tagja március 30-án ellátogatott a Magyar Nemzeti Múzeumba, ahol megtekintették az „Őseinket felhozád...” című, a honfoglaló magyarságot bemutató nagyon tartalmas, leletekben igen gazdag, kiválóan megrendezett kiállítást. A kiállítást dr. Fodor István régész, a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója mutatta be. A rendkívül érdekes, szakmailag lenyűgöző bemutatásért ezúton is köszönetet mondunk.

Értesítjük az MTBT tagjait, hogy a rendes taggyűlés az éves tagdíjat 1000 Ft-ban állapította meg, az alapszabályban foglaltaknak megfelelően a nyugdíjasoknak és a diákoknak 50 százalékos mértékű tagdíjat kell fizetni. A tagtársak részére megküldtük a tagdíj befizetésekhez szükséges csekket, kérjük az összeg mielőbbi postára adását.

A TÖRÖK FÜZETEK ezen száma

az

AKAPRINT Kft.

támogatásával készült

(1014 Budapest, Országház utca 28.,

☎ 175-63-73)

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar-Török Baráti Társaság időszaki lapja

Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilko Györgyi, F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Takács István

Levélcím: Szmilko Györgyi 1361 Budapest, Pf. 6.

Fax: 117-94-53; 117-27-19

Terjeszti az MTBT a tagjai részére.

HU ISSN 1217-6141